

## RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI'NDAN BİR GURBET ŞİİRİ

Mustafa ÖZÇELİK

1.

Günümüz insanı, zorlaşan hayat şartları karşısında geçim kaygının da kendisini bunalmasıyla her ne kadar “doğduğum yer”, “doyduğum yer” dese de bu ifade tam bir gerçekliği yansıtmıyor. Şunu çok iyi biliyoruz ki, doğduğumuz yer hepimiz için çok önemlidir ve nereye gidersek gidelim orayı hasretle anarız. Bu hasret duygusunu doğuran ise, oraya karşı duyduğumuz sevgidir. Çünkü sevilen özlenir. Sevilene kavuşmak istenir.

Doğduğumuz yer, bizim için her şeyiyle önemlidir. Dağları, ırmakları, ağaçları orada olduğumuz günlerde bizden birer parça olurlar. Hayatımıza karışırlar ve biz kendimizi onlarla birlikte düşünür, onlardan uzak düştüğümüzde ise onlara hasret duyarız. Aynı şekilde orada yaşadıklarımız da bizden birer parçaya dönüşür. Bu yüzden doğup büyüdüğümüz yerde olmak yani gurbette olmak bizde bir taraftan hasret duygusunu artırırken bir taraftan da bize derin bir üzüntü hatta acı verir.

İşte bu sebeplerle türkülerimizde, şarkılarımızda ve şairlerimizin pek çok şiirinde yine hikâye, roman gibi edebi eserlerde gurbet acısı ve memleket hasreti sıkça işlenir. Konu, hepimizi ilgilendirdiği için de biz bu metinleri okurken kendimizi bulur, onlarla bütünleşir ve bir gönül bağı kurarız.

Rıza Tevfik'in “Uçun Kuşlar” şiiri de bu nitelikte bir şiir. Hemen hepimizin hafızasında yahut sevdiğimiz şiirlerin bulunduğu şiir defterlerimizde yer alan bu şiir şiirin çok zengin bir anlam dünyası mevcut. Fakat bu şiirin dünyasının kapılarını aralayabilmek için şairinin gurbet macerasına değinmek gerekiyor. Çünkü bu şiir gurbette yazılmıştır. Dolayısıyla bir hasret şiiridir. “Sevgili oğlum Mehmet Said’e” şeklindeki ithaf da bunu gösterir. Öyleyse burası neresidir ve şair oraya neden gitmek zorunda kalmış ve orada yaşadığı hangi olaylar onu doğduğu yeri böylesine içten ve tutkulu bir şekilde anlatmasını sağlamıştır?

Rıza Tevfik, 7 Ocak 1869'da o zamanlar Edirne'de bağlı Cısr-i Mustafa kasabasında doğdu. Babasının görevi sebebiyle daha sonraları İstanbul, İzmit ve Gelibolu'da bulunurlar. Çok hareketli bir öğrencilik ve ardından memuriyet yılları geçirir. Doktorluk ve milletvekilliği yapar. Her zaman yönetimlere ters düşer. En önemlisi ise siyasi sebeplerle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmasıdır. Yirmi yıl kadar Hicaz, Amerika ve Ürdün'de yaşayan şair, 1943'te dönebilmiştir.

Bir insanın hayatının yaklaşık 29 yılını gurbet geçirmesi hayli zor bir durumdur. Zira gurbetin kendine has sıkıntıları vardır. Maddi olanlar bir yana en önemlisi memleket hasretidir. Hele o insan, şairse ve doğduğu yerlere yürekten bağlıysa bu manevi sıkıntı daha da etkileyecektir onu. İşte bu durum, Rıza Tevfik için de böyle olmuştur.

2.

Şiir, şairin kuşlara hitabıyla başlıyor. Onlardan doğduğu yere uçmalarını istiyor. Peki, neden kuşlar? Aslında bunu anlamak hiç de zor değildir. Çünkü kuşlar, gökyüzünün özgür canlılarıdır ve diledikleri yere gidebilme imkânına sahiptirler. Burada şairin sürgünde olduğunu bir kez daha hatırlayalım. Olmak istediği yer memleketidir ve bunu ancak bir kuş misali özgür olursa gerçekleştirebilecektir.

Şair, bulunduğu ortamda bir tasavvur içindedir ve memleketinin dağlarını, oradaki mor sümbülleri, ormanları, dereleri ve gülleri hayal emektedir. Burada onun özellikle Gelibolu'da yaşadığı günlere bakmak lazımdır. Zira burası onu şair yapan bir yerdir. Şöyle der kendisi: “Ben o zamanlar on beş yaşında idim. En güzel ve tamamıyla hür ve her yönüyle mesut günlerimi orada geçirdim. Tabiatın her türlü güzelliğine meftun bir çocuktum. Ben de şairane bir taraf varsa işte o muhitin eseridir. Orada şiir zevkinden hisse almaya başlamıştım. Tabiatla da pek samimi münasebetim vardı.” Şairin, tabiata ilişkin tasavvurları dağlarla, ormanlarla, derelerle bitmiyor. İkinci dördlükte bunlara mehtap ve siyah tül dediği bulutlar da ekleniyor. Bu unsurların seçimi oldukça dikkat çekicidir. Çayın yorgun akması, mehtabın hasta ve solgun olarak nitelendirilmesi kendi psikolojisiyle tabiatın bu unsurları arasında bir münasebet kurmaya zorluyor şairi ve tasvirleri buna göre yapıyor. Siyah tül, aynı zamanda matemi ifade eder. Hele yaslı gelinin de mahzunluğunun buna eklemesi hissettiği keder duygusunu zirveye çıkarıyor. Çünkü bir gelinin yaslı olması, sevdiğinden ayrı kalmasıyla izah edilebilir ancak. Şair, üçüncü dördlükte bütün bu tasavvurları neden yaptığını da açıklıyor bize... Bu noktada “Orda geçti benim güzel günlerim” mısraı bunun ifadesi... Şimdi ise o günlerden, o ortamdan çok uzakta bulunduğu için “O demleri anıp inlemekte”dir. Dahası, gözünün önüne o güzel geçmiş bütün unsurlarıyla gelmektedir. Bu yüzden şairin içinde “oralı bir bülbul” vardır. Şairin burada neden bülbulden bahsettiği de önemlidir. Bülbul, hasretin diğer adıdır. Gülден(sevdiğinden) ayrı, sonsuz kederler içinde ona hasret çekmektedir.

Bu bakımdan şairin neden başka bir kuşu değil de bülbülü seçtiği daha anlaşılır hale gelmektedir. Yine bülbül, vatan kavramıyla da birlikte düşünülen bir kuştur. Mehmet Akif'in de bu başlıkta bir şiir olduğunu biliyoruz. Bülbülün vatanı özgürce yaşadığı ormanlardır. Kafese düşünce hep ormanların yani asıl vatanının hayalini kurar. “Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş” sözünü de burada hatırlayalım. İşte şair, memleketinden uzak oluşunu anlatırken bu yüzden bülbülle kendi arasında bir münasebet kurmaktadır.

### 3.

Şiirin dördüncü bölümünde duygu atmosferi daha da yoğunlaşıyor üstelik de keder rengine... Tekrar kuşlara seslenen şairin üzerinde durduğu bir kavram da vefa... Bunu sadece bir sonraki mısradaki hava ve seda kelimeleriyle kafiye olmasının ötesinde düşünmek gerekir. Zira gurbet, yabancılığı, aşinalara uzaklığı yeridir. Dostların olmadığı bir yerde insan yalnızdır ve vefa hissini yaşayamaz.

Tabi yok olan sadece vefa da değildir. Gurbetin ne havası ne suyu memleketinkine benzemez. Daha kötüsü ise şairin feryadına karşı bir aksisedanın olmayışdır. Hasret, keser, yalnızlık şairin yüreğini yangın yerine çeviriyor. İçinde iyi, güzel olana ait ne varsa yanıp tükenmiştir. Geriye soğuk bir kül kalmıştır. Bu da onulmaz bir yürek acısıdır. Nitelim son dördlük bu durumdan söz ediyor. Şair, burada kendine sesleniyor. Zira konuşabileceği, derdini anlatabileceği birilerinden uzaktadır derin bir yalnızlık içindedir. Mecburen kendi kendisiyle konuşmak durumunda kalmıştır.

Bu durum ise onun kederini daha da artırmaktadır. “Hey Rıza, kederin başından aşkın” demesi bu yüzdendir. Yine bu sebeple yüreğindeki memleket aşkının elemi sürekli çoğalmakta bitip tükenmektedir. Keder öylesine yoğun yaşanmaktadır ki şair bu durumu anlatabilmek için gönlünü taşkın denize benzetmektedir.

### 4.

Şiir, biçimsel olarak ve dil özellikleriyle de incelenmeye değer bir metin niteliği taşıyor. Onun bu yönüne bakabilmek için önce şunu hatırlayalım: Rıza Tevfik, ilk şiirlerini aruzla yazmasına rağmen sonradan Mehmet Emin Yurdakul'un öncülüğünü yaptığı şiir akımına bağlı kalarak hece vezniyle ve sade dille şiirler yazmıştır. *Serab-ı Ömrüm* isimli şiir kitabında şekil itibarıyla saz şairlerinin koşa ve divan tarzındaki şiirlerine benzer fakat yeni Türk şiirinin özelliklerini de taşıyan manzumelerle tanınmış bir şair... Halk şiir ise yalın anlatımı, arı duru Türkçesiyle, insani temaları dile getirmesiyle, tabiattan alınan benzetmelere ve diğer unsurla yer vermesiyle bilinen bir şiir...

Bütün bu özellikleri, bu şiirde de buluyoruz. Yıllar öncesine ait olmasına rağmen kelimelerini ve kelime gruplarını sözlüğe bakmadan anlamak mümkün. Tek bir yabancı tamlama kalıbı kullanılmış. O da Destan-ı ömrüm tamlaması... Onun da kelimeleri itibarıyla anlama zorluğu çekmiyoruz zaten.

Şiirdeki hemen bütün unsurlar tabiattan alınmış. Dağ, orman, kuş, dere, sümbül, mehtap, bulutlar, bülbül... Dolayısıyla halk şiirinin özellikleri bu anlamda da kendini gösteriyor. Belki bunlardan daha da önemlisi şairin, anlattığı atmosferle kendi duygularını bütünleştirebilmesi... Yani içtenliği ve doğallığı... İşte bu sebeple okuyucu şiirle bütünleşebilmeyi başarabiliyor.

Sanatlı söyleyiş, bir metni şiir yapan en önemli özelliktir. Şair, şiirin doğallığını hiç bozmadan üstelik her okurun kolayca kavrayabileceği bu tür söyleyişlere de yer veriyor. “Uçun kuşlar” söyleyişiyle Nida (hitap), “diken-gül” söyleyişiyle tezat... Çay'ın yorgunluğu, mehtabın hastalığıyla teşhis... Yaşlı gelin, derya gibi teşbih... Siyah tül ile istiare yine Yorgun mu gibi söyleyişlerle istifham... Sanatının örnekleri verilmiş ama bunlar son derece doğallık içinde olduğu için şiirin anlam dünyasının üzerini örtmüyor. Kendisi de bir konuşmasında “eskilik yenilik Arapça Farsça kelimeleri kullanıp kullanmakta değil aksine bir hadiseyi tasavvur ediş, kavrayış, anlayış tarzlarında aramak ve gerçek zevkleri gösteren, bunları temsil eden istiarelerde, teşbihlerde aramalıdır” der. Bunun için de tercihini de halkın daha çok tercih edeceği için hece vezninden yana yapar.

Şiirin biçimsel özelliğine de değinelim. Şiir, tamamıyla koşma tarzında yazılmış. Kafiye şeması da buna göre şekillenmiş. Tam ve zengin kafiyeler, şiirin müzikalitesini artırmış. Besteli söylenmesi de zaten bu özelliğinden olmalı... Kısacası teması, ifade tarzıyla bizde okur olarak olumlu bir karşılık bulan bir şiir. Rıza Tevfik'in çok sayıdaki şiirleri arasında bu yönüyle de öne çıkıyor ve onun adı söylendiğinde akla ilk bu şiiri geliyor.